

Sibel Serpil Aydos

Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/İletişim Fakültesi, Ankara/Türkiye
Professor, Ankara Hacı Bayram Veli University/Faculty of Communication, Ankara/Türkiye

 eposta: serpilaydos@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0003-3869-4637> - RorID: <https://ror.org/05mskc574>

Atıf/Citation: Aydos, S. S. 2024. Türkiye’deki Politik Kutuplaşmanın Kızıl Goncalar Dizisinde Temsili. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 12/41, 434-460.

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1537816>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	23.08.2024
Kabul Tarihi/Accepted:	23.09.2024
Yayın Tarihi/Published:	15.12.2024

TÜRKİYE’DEKİ POLİTİK KUTUPLAŞMANIN KIZIL GONCALAR DİZİSİNDE TEMSİLİ

Öz

Politik kutuplaşmanın bir toplumda ivme kazanması o toplumun “biz” ve “onlar” şeklinde ikiye bölünmesine, ötekileştirmeye, siyasal iletişimin ve demokratik işleyişin zedelenmesine neden olur. Türkiye’de yakın siyasi tarih, güncel siyasi pratikler, medyanın yanlış anlatıları ve sosyal medya kullanımları gibi çeşitli nedenlerle politik kutuplaşma tehlikeli bir boyuta taşınmıştır. Bu çalışmada *Kızıl Goncalar* dizisinde Türkiye’deki politik kutuplaşmanın nasıl temsil edildiğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu nedenle çalışmada öncelikle politik kutuplaşmaya dair teorik bir çerçeve sunulmuş, ardından medyanın bu noktadaki katkısı değerlendirilmiştir. Diziye yönelik T.A. van Dijk’in eleştirel söylem analizi uygulanmış, makro düzeyde tematik inceleme yapıp kutuplaşmanın temsilinin hangi temalar üzerinden yapıldığı belirlenmiş, karakterlerin sunumu ve olayların çözümü toplumsal bağlamda irdelenmiştir. Mikro düzeyde ise karakterlerin söylemleri, öne çıkan cümleleri verilerek, diyalogların retoriği yorumlanmıştır. Yapılan analiz sonucunda *Kızıl Goncalar* dizisinin toplumdaki kutuplaşmaya ayna tutmaya, bu nedenle de her iki kampa karşı da belirli bir mesafe koyup, belirli ölçüde anlayış geliştirmeye çalıştığı görülmüştür. Ayrıca dizide politik kutuplaşmanın tezahürü, tarafların birbirlerine karşı önyargıları ve ötekileştirme pratikleri sonucu insandışılaştırma söylemleri kullandığı ve bir kişi ya da grubun olumsuz bir davranışını tüm üyelere genellediği biçiminde yansımıştır. Ülkedeki politik kutuplaşmanın dizide temsil edilgi bir diğer tema da tarafların öteki grubun yaşam tarzlarının kendilerine dayatılması ve bilhassa kadınların yaşam tarzı ve hakları konusundaki kısıtlamalar üzerinden hissettikleri tehdit algısıdır. Bunun yanında, iktidarın el değiştirmesi ile birlikte, öncesinde yaşanan dinin kamusal alandan dışlanması, kılık kıyafet konusundaki baskılar, cehaletle suçlanıp horlanma gibi mağduriyet söylemlerinin rövanşist bir yaklaşımla dile getirilmesi de dizideki temalardan bir diğerini oluşturmaktadır.

Türkiye'deki Politik Kutuplaşmanın Kızıl Goncalar Dizisinde Temsili

Anahtar Kelimeler: Politik Kutuplaşma, Medya, Temsil, Kızıl Goncalar Dizisi

THE REPRESENTATION OF TURKEY'S POLITICAL POLARIZATION IN THE SERIES "KIZIL GONCALAR"

Abstract

The acceleration of political polarization in a society causes the division of that society into "us" and "them", othering and the damage to political communication and democratic functioning. Political polarization in Turkey has reached a dangerous level due to various reasons such as recent political history, current political practices, biased narratives in the media and the social media usage. This study aims to reveal how political polarization in Turkey is represented in the *Kızıl Goncalar* TV series. For this reason, firstly a framework regarding political polarization was presented in the study and then the contribution of the media at this point was evaluated. In the article, T.A. van Dijk's critical discourse analysis was applied, a macro-level thematic examination was conducted, and the themes through which polarization was represented were determined, and the presentation of the characters and the plot were examined in a social context. At the micro level, the rhetoric of the dialogues was interpreted by giving the characters' statements and prominent sentences. As a result of the analysis, it was seen that the *Kızıl Goncalar* series tried to mirror the polarization in society, thus keeping a certain distance from both camps and developing a certain level of understanding. In addition, the manifestation of political polarization in the series is reflected in the way the parties use dehumanization discourses as a result of their prejudices and othering practices against each other and generalize a negative behavior of a person or group to all members. Another theme of political polarization in the country represented in the series is the perception of threat that the parties feel through the imposition of the other group's lifestyles on them and the restrictions on women's lifestyles and rights in particular. In addition to this, another theme in the series is with the change of power the revanchist expression of victimization discourses such as the exclusion of religion from the public sphere, the oppression of dress code, being accused of ignorance and being despised.

435

Key Words: Political Polarization, Media, Representation, Kızıl Goncalar

Giriş

Türkiye'deki politik kutuplaşmanın her iki tarafına yönelik eleştirilerini doğrudan yapan *Kızıl Goncalar* dizisi¹, daha ilk bölümde 28 Şubatı destekleyenler ile tarikatları kahramanları aracılığıyla karşı karşıya getirince, yayınlanır yayınlanmaz yoğun tepki ve ceza aldı (*Kızıl Goncalar* Dizisi...) En başta şunu belirtmek gerekir ki bu çalışmada kutuplaşmanın

¹ Gold Film tarafından 2023 yılında çekilen dizinin yönetmenliğini Ömür Atay, senaristliğini Şükrü Necati Şahin yapmıştır. Çalışmada dizinin 19 bölümle tamamlanan birinci sezonu analize tabi tutulmuştur.

taraflarından bahsederken toplumun geniş kesimlerinden değil, seküler ve muhafazakârlar adına en çok sesi çıkan, sözcülüğünü yapma iddiasında olan, politikasını üreten kesimlerden bahsedilmektedir. *Kızıl Goncalar'a* yönelik tepkilerin her iki taraftan da gelmesinin nedeni, dizinin bir taraftan belli bir güce sahip olmuş cemaatlerden çekinmeden kadınların tarikat içindeki ikincil konumlarını resmetmesi, ticaret söz konusu olduğunda dini vecibelere uyulmadığını göstermesi; diğer taraftan da son derece eğitilmiş ve seküler bir ailenin içinde yaşanan problemleri yanları göstermesidir. Diziye gerçekçiliğini veren ise gerek tarikat üyelerinin gerekse de seküler Alkanlı ailesinin erdemli ve iyi yanlarını da göstermesidir. Yoğun kutuplaşmış ortamda sesi en çok çıkan öznelerin talep ettiği tek yanlı yaklaşımın olmaması nedeniyle dizi tarikatlar için din düşmanı olmakla, bazı seküler çevreler içinse muhafazakârlara güzelleme yapmakla suçlanmıştır (Mengü 2024; Savcı 2023). İdeolojiler dünyayı sadece açıklamakla kalmaz, bir şeyin ne olduğu, ne olması gerektiği hakkında da bir ajanda sağlar. Ancak her ideoloji içindeki terimler kırılmaz bir kalıp, olguları başka şekilde anlamamızı imkânsız kılan çerçeveler yaratır. Bazı tutarsızlık ve gedikleri ise gizler. Alternatif düşünme biçimlerinin imkânlarını bastırırken, açıklama çerçevelerini ise daraltırlar (Harlak 2000:102). Bu ideolojik kalıp ve ezberlerle dünyayı ve hayatı anlamlandırmaya çalışan insanlar diğerlerini de bu sınırlı kalıplarla anlamaya çalışırlar. Kutuplaşmış tarafların bu yaklaşımı elbette anlama ve diyalog geliştirmek noktasında bariyerlerle karşılaşır ve başarısız olur. Bunun üstüne bir de insanların dünyaya, toplumsal tarihe ve güncel politikaya dair fikir üretmek için başvurduğu medyanın da taraflı yayın yapması tehlikeli boyutlara ulaşan politik kutuplaşmaya ivme kazandırmaktadır. Böyle bir atmosferde yaratılan tehdit algısı nedeniyle kendini taraf tutmak zorunda hisseden fakat medyadan aldığı enformasyonun doğruluğunu kontrol etme noktasında dezavantajlı ya da konformist olan insanlar dezenformasyona sorgulamadan inanabilmektedirler. Bu nedenle bu çalışmada öncelikle politik kutuplaşmaya dair bir çerçeve sunulmuş ardından medyanın bu noktadaki katkısı değerlendirilmiştir. Çalışmada *Kızıl Goncalar* dizisinin medyanın bu taraflı tavrından farklı olarak kutuplaşmanın taraflarına eşit bir mesafeden yaklaştığı ve olay örgüsü ve kahramanları yoluyla bir eleştiri getirdiği öne sürülmektedir. Diziye yönelik eleştirel söylem analizi uygulanmış ve yapımcı ve senaristlerin bu dizi üzerinden Türkiye'deki politik kutuplaşmayı nasıl okudukları serimlenmiştir. NOW TV'de toplamda 19 bölümle ilk sezonu kapatan dizinin tüm bölümleri izlenmiş, alınan notlar eşliğinde karakterlerin konuşmaları birebir deşifre edilmiştir. Dizide üretilen söylemlerin hangi temalar etrafında toplandığı belirlenmiş ve metnin içine gömülü olan güç ve tahakküm ilişkilerine yönelik söylemler ortaya çıkarılmıştır. Çalışmanın sınırlılıkları nedeniyle amaca en çok hizmet eden diyaloglara odaklanılmış, bunlar üzerinden eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılarak analiz derinleştirilmiştir.

1. Politik Kutuplaşma ve Türkiye'deki Görünümü

Politik kutuplaşma bir toplumda var olan yaşamı anlama ve açıklama biçiminin, ilgilerin ve kimliklerin birbirine rakip şekilde gruplanması ve iki karşıt kampa bölünmesi ile başlar. Herhangi bir politik tartışmada bu kişilerin grup kimlikleri yönlendirici olur. Birden çok kimliğin ve çıkarın karşılıklı hizalandığı bir sosyo-politik ortam söz konusudur. Dolayısıyla politik kutuplaşma toplumda olması normal olan farklılık ve çeşitliliğin karşıt şekilde hizalandığı, kesişen farklılıkların pekiştirildiği ve insanların siyaseti "biz ve onlar" ayrımı üzerinden algılamaya başladığı bir süreç olarak tanımlanabilir (Ertugay 2022:30). Ne var ki kutuplaşma toplumu "biz ve onlar" olarak ikiye bölerken siyasal iletişim ve demokratik işleyişi zedelemektedir. Bu nedenle birlikte yaşama kültürü, toplumsal uzlaşma ve demokratik konsolidasyon açısından politik kutuplaşma olgusunun nedenleri iyi irdelenmelidir. Bunun yanında kutuplaşma kişilerin temel vatandaşlık hakları anlamında ayrımcılığa uğradıklarını, sırf bu kimliklerinden dolayı ötekileştirildiklerini düşünmeleri nedeniyle çatışma temelli ilişkilerin kurulmasına neden olur ve bu da toplumsal güvenlik ve barışı tehlikeye atabilir (Bilgiç vd. 2014:164).

Düşmanca bir "biz" ve "onlar" bölünmesi kimi zaman bazı aktörler ve gruplar tarafından "güç ve tahakküm" olgularıyla ilişkili olarak belirli şekillerde yorumlanıp kullanılır. Kutuplaşmış demokrasilerin çoğunda bu durum hükümetleri ve yönetici elitleri değiştirme/dönüştürme mücadeleleri ile bağlantılıdır. Ama aynı zamanda akran grupları, mahalle toplulukları gibi daha küçük resmi olmayan gruplar için de geçerlidir. Bu nedenle Somer ve McCoy kutuplaşmanın makro ve mikro doğasından söz eder. Makro düzeyde çoğunlukla aktörlerin siyasi hedeflere ulaşmak için kullandıkları siyasi bir stratejidir. Mikro düzeyde ise kutuplaşma insanların toplumsal ve siyasi güç yapılarından dışlanma korkusundan, gruplardaki güç, güvenlik ve hiyerarşiye ilişkin kaygılardan beslenir. Bu noktadaki önemli risk kutuplaşma arttığında insanların sosyal ilişkilerini de şekillendirmeye başlar ve onlara bloklardan birine uyma noktasında baskı yapar. İnsanlar kendi bloklarının mesajlarına ve doğrularına uymaya başladıkça ise gerçeklerin ve ahlaki gerçeklerin ağırlığını kaybettiğini görebiliriz. Başka bir ifade ile ciddi politik kutuplaşmanın olduğu bir ortam ahlaki ilkelere göre hareket etmeyi toplumsal ve politik açıdan zor bir hale getirir. Bu ortamda ortada duran ve tarafsız zemin çökerken kişilerin gerçeği savunarak, kendi değerleri doğrultusunda hareket ederek grup çıkarlarına karşı gelmesi zorlaşır. Gruba karşı çıkmak hain olarak anılmak ve sosyo-politik izolasyon ile sonuçlanabilir (2019:13). Antropolog Mary Douglas'ın "Saflik ve Tehlike" adlı çalışmasından da yararlanan Maria Todorova şematik olarak tüm izlenimlerimizin baştan belirlendiğini, baktığımız şeylerde örüntüler bulma eğilimimiz olduğunu belirtir. Belirli sınıfa koyamadığımız rahatsız edici gerçekleri ise göz ardı eder, çarpıtır böylece de yerleşik varsayımlarımızı korumuş oluruz. Bu nedenle de belirsizlik anomali ile bir sayılır. Geçiş aşamasındaki, aradaki olaylar ve kişiler tanımlanamaz bir nitelik

taşıdıkları için tehlikeli sayılırlar (2020:45, Douglas 1970'den). Bu nedenle tarafsız, daha ortadan konuşan/yazan bireylerin tanımlanamaz ve bu nedenle de tehlikeli görüldükleri için karşılaştıkları tepkiler nedeniyle suskunluğa gömülmeleri şaşılacak bir durum değildir. Gerçekliği daha geniş bir perspektiften görebilen ve her iki tarafa karşı da anlayış geliştirilerek edinilen bu pozisyon daha alt bir düzeyden anlaşılammakta, oportünist tutumlarla karıştırılarak omurgasızlıkla da suçlanabilmektedir. "Tarafsız olan bertaraf olur" sözü de bu konunun dezavantajlarını ifade etmek için toplumda sıkça kullanılmaktadır. Ertugay (2022, Green vd.2002, Mason 2015'ten) bu durumun üyelerinin kendi gruplarına şiddetle sadık kaldığı, her koşulda kazanmasını istediği, buna karşın diğer grup üyelerinin kişisizleştirildiği, nefret, korku ve güvensizliğin derinleştiği bir kutuplaşma psikolojisine neden olduğunu belirtir. Bireyler ve siyasi aktörler için uzlaşma ve hoşgörü giderek daha uzak ve maliyetli olur.

Siyasi, mezhepsel ve etnik kimlikler temelinde yaşanan kutuplaşma yalnızca maddi kaynaklara erişim ile ilişkili değil, aynı zamanda farklı kimliklerin kendilerini koruma ve gruplar arası üstünlük sağlama güdüsü ile de ilişkilidir. Bu nedenle de kimliklerin inşası süreci diğer kimlikleri ötekileştirmeyi de beraberinde getirir ve bu durum da sosyal mesafeyi ve kutuplaşmayı arttıran bir unsur olarak ortaya çıkar (Bilgiç vd. 2014:167). Politik kutuplaşma literatürü bu nedenle ideolojik ve duygusal farklılaşma, artan sosyal mesafe, siyasal elitlerin tutumu ve söylemleri, popülizm ve partizanlık gibi bir dizi unsuru içerir (Ertugay 2022:28). Popülizm siyasal uzamı "halk" ve "onun ötekisi" şeklinde basitleştirerek bölen statüko karşıtı bir ideolojidir. Siyasetin tek amacının halkın iradesinin ifadesi olması gerektiğini iddia eder. Toplumunu bir yanda "saf halk" diğer yanda yozlaşmış elitler şeklinde iki homojen gruba ayrılmış olarak tasvir eder. Popülizmin düşmana ihtiyacı vardır. Kimi zaman bu düşman göçmenler ya da mülteciler, kimi zaman da geçmişten günümüze var olan dış düşmanlardır. Popülizmin en temel politik stratejisi basitleştirme ve kutuplaştırmadır (Özçetin 2019;37-38).

Marshall Berman modernleşmeye gecikmişlik ve az gelişmişlik kimliğinin ilkin Alman aydınlarında İngiltere, Fransa ve büyüyen Amerika ile kendilerini kıyaslayarak ortaya çıktığını söyler. Bu kimi zaman utanç kimi zaman Alman Romantik muhafazakârlığında olduğu gibi bir gurur kaynağı, kimi zaman da ikisinin gevşek bir karışımı şeklinde tezahür etmiştir. 19. yy'da Rusya'da, 20. yy'da da üçüncü dünya aydınlarının tümünde bu bölünmenin yaşandığını belirtir (2004: 70). Cleveland bu ikili yarılmanın Ortadoğu'daki nedenini Batının gelişmişliği karşısında yenik düşmemek için yapılan reformların düalist bir kurumsal düzen oluşturmasına bağlamaktadır. Çünkü bu bölgede yeni yaratılan modern kurumların yanı sıra geleneksel kurumlar da korunmuş, yeni mahkemeler ve hukuk sistemleri kurulurken şeriat mahkemeleri kaldırılmamış, Avrupa benzeri okulların açılması için fonlar oluştururken din okulları kapatılmamıştı (2008: 115). Osmanlı modernleşmesinin son dönemi olan 19. yy'ın ikinci yarısından itibaren merkezde ordu-aydınlar-bürokrasi yer alırken; karşı blokta daha çok geleneksel yapıda olan geniş halk yığınları ve taşra burjuvazisi yer almıştır. Yakın dönemde

Türkiye'deki Politik Kutuplaşmanın Kızıl Goncalar Dizisinde Temsili

merkez ve çevre gruplarının tanımlarında değişimler olsa da bu ayrım Türkiye'deki kutuplaşmanın temel bir belirleyeni olarak günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. Reformcular/ reform karşıtları ya da anayasacılar/monarşik otokrasi taraftarları şeklindeki eski ayrımlar yakın dönemde dindar-laik karşıtlığının önceli olmuştur (Bilgiç vd. 2014: 173). Sağ sol çatışmasına da zemin hazırlayan bu bölünme her iki tarafın aydınlarının tarihe ve kimliğe dair tezat görüşler ortaya koymalarına neden olmuştur. Selim Deringil sol kesimde Türkiye'nin geri kalmışlığından eski rejimi sorumlu tutanlar arasında geçmişi "halk zeytin ekmeğe talim ederken paşaların görkemli ziyafetler çektiği" bir dönem olarak betimlemenin moda olduğunu belirtir. Resmi tarih ile solun sahip olduğu yaklaşımların aksine Türk sağının kendini/Osmanlı'yı yüceltme gafletine daldığını söyler. Bu görüşler özellikle İslamcı sağın siyasal bir simgesine dönüşmüş olan Sultan II. Abdülhamit'in "cesur", "büyük bir diplomat", "sanatın sadık bir hamisi" biçiminde tasvir edilen kişiliği çevresinde hizalanır. Türk "İslamcılar" ve "laiklerinin" Abdülhamit'e ilişkin perspektifleri bu iki kesim arasındaki derin duygusal bölünmenin örneklerinden yalnızca biridir. Deringil'e göre sanki ayrı dünyalarda yaşıyorlarmışçasına her iki kamp ötekini düşman bir dünya görüşünün temsilcisi olarak algılama eğilimindedir" (2007: 18-19).

Bülent Somay bu duygusal bölünmeyi kültür emperyalizminin oyununa gelmiş Türk aydınının haset ile özenme, megalomani ile aşağılık duygusu arasında kaldığını belirterek anlatır. Ona göre Osmanlı İmparatorluğu'nun görkemi, büyük ailenin koruyuculuğu geri dönülemeyecek bir "altın çağ" olarak geride kalmıştır. "Baba", "iktidar" ve özenilecek olan tek varlık kapitalist Batı'dır artık. Fakat Batı bizi kendi dünyasının içine onunla birlikte özne olalım diye değil, sömürsünün nesnelere olalım diye çekmektedir. Böylece sadece geçmişimizden değil, yeni "ben" idealimizden de dışlanırsınız. Arzu, özentiyle yer değiştirir; özenti hasete dönüşür. Ancak Şark da içinde farklılıklar barındırdığından bir kısmında haset hınca ve saldırganlığa, bir kısmında ise özenme ve taklitçiliğe dönüşür (2001: 41-42). Batıya karşı konum alış bu şekilde ilerleyince kutuplaşmanın bir kesimi ötekileştirdiği ve küçümsediği geçmişine mesafeli ve bihaber kalırken, bir kısmı ise sadece geçmişe yönelip onu yüceltmiş, çağının bilimsel birikiminden uzak kalmıştır. Farklı tarih yazımı ve okuması yapan bu kesimler için kurucu atalar, şanlı tarihsel olaylar, tarihteki hezimetler farklılaşarak kutupsal çatışmanın önemli sembolleri haline getirilmiştir.

Son yıllarda endişe verici boyutlara ulaşan politik kutuplaşmada öne çıkan ikili boyut tüm bu anlatılanların bir uzantısı olarak "elitist ve yozlaşmış eski Türkiye'yi" savunanlara karşıt bir kimliğe dayalı muhafazakâr bir iktidar bloğu ile; bu bloğun yükselişinin tehdidini hisseden muhalefet gruplarının laiklik ve anayasacılık gibi ilkelere dayalı retorikleri ile kendisini göstermektedir. Ulusalçı söylem siyasal alanı laik-antilaik, Cumhuriyetçi-Cumhuriyet düşmanı, çağdaş/gerici şeklinde iki kampa bölerek kendisine meşru bir siyasal alan oluşturmaya çalışırken, muhafazakâr kesim de laik kesimin din düşmanı, baskıcı, millet

karşıtı olduğunu öne sürerek bunu gerçekleştirmiştir (Ertugay 2022: 49). Bu bölümlerin ülkece düşünme pratiklerimiz üzerinde yarattığı sığılı Nilüfer Göle şöyle yorumlamaktadır:

“Atatürkçülük yarıştıranlar da Müslümanlık yarıştıranlar da kuşkusuz vasatın üzerinde cesaret sahibidirler ancak vasat birer düşünürdürler. Bugünkü kısır döngü her şeyin siyasal söyleme teslim olmasından, düşünce alanının daralmasından, fakirleşmesinden kaynaklanmaktadır. Cepheleşme düşünceye sansür koymaktadır. Bugün düşüncelerimiz toplumsal pratiğimizin gerisindedir” (2008; 94).

Onat’a göre Türkiye’de politik kutuplaşma sorununun ana kaynağı İslam dini ile laikliğin karşı karşıya getirilmiş olmasıdır. Bunun nedenleri arasında da İslam’ın medeniyet iddiasının Osmanlı Devleti’nin gerileme sürecine girmesi ile birlikte anlamını kaybetmeye başlaması ve mağlup medeniyet travmasının ortaya çıkmasıdır. Bu travma sonucu yaşanan zihin yarılması ya topyekûn kabul ya da topyekûn ret ile sonuçlanmıştır. Batıcıların Cumhuriyet rejiminde öne çıkması ve İslamcılarının Cumhuriyet’le kafa kafaya gelmeleri ile inkılapların köklerinin Osmanlı’nın son iki yüzyılında başladığı gerçeğini görmezden gelmeleri; buna karşın sekülerlerin Cumhuriyet’in önemini ve kazanımlarını öne çıkartabilmek için öncesini kötüleme ya da yok sayma eğilimleri söz konudur. Başka bir etken de tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla ortaya çıkan boşluğun doldurulmayışı/önemsenmeyişi sonucu denetim dışı yer altında ortaya çıkan din anlayışının bu boşluğu doldurmasıdır. İslamcılarca laikliğin ve demokrasinin insanlığın ortak tecrübesinin bir ürünü olarak değil de yalnızca Batı istediği için ithal edilen değerler olarak algılanması bir yanda, laikliğin zaman zaman bireysel din karşıtlığının ifadesi imiş gibi kullanılıp suistimal edilmesi diğer yanda kutuplaşmaya ivme kazandıran etkenler olmuşlardır (Onat 2010:4-5).

1. Medya, Kutuplaşma ve Temsil

Birçok iletişim teorisi dünyaya ilişkin bilgilerimizi medyadan edinirken nasıl hareket ettiğimiz konusunda saptamalarda bulunurken, kutuplaşmaya zemin hazırlayan dinamikleri de ortaya koyar bir bakıma. Örneğin Walter Lippman *Public Opinion* adlı çalışmasında insanların sansür, propaganda gibi mekanizmalar, fırsatlar, koşullar, ilgi ve becerileri gibi nedenlerle çevrelerinde olan bitenleri tüm karmaşıklığı ve açıklığı ile görmediklerini, daha ziyade çevrelerinin temsilleri ve kurguları üzerinden düşünüp kanaat oluşturduklarını belirtir. Çünkü ona göre ilişki içinde olduğumuz dünya görüş alanımızın dışındadır (Özçetin 2018, Lippman 1922’den: 88). İnsanlar çevrelerinde olanları tam anlamıyla algılamaktan aciz olduklarından kanaatlerini ve davranışlarını stereotipler ve kalıp yargılara göre oluştururlar. Lippman’a göre insanların yaptığı önce görüp sonra tanımlamak değil, önce tanımlayıp sonra görmektir. Tipler ve genellemelerle düşünmek modern dünyanın koşuşturması, karmaşıklığı içinde insanlara büyük kolaylıklar sağlar. Bu kafamızda oluşturduğumuz sahte çevre ve imgelerin oluşumunda basın ve haberlerin büyük önem taşıdığından, hangi haberlerin basılıp hangi haberlerin basılmayacağına karar veren medyanın bu noktadaki

öneminden bahseder (Özçetin 2018, Lippman 1922'den: 91). Bu anlamda en belirgin biçimde diyalogsuzluk ve anlayış geliştirmemekten kaynaklı şiddetli kutuplaşma olgusunun temel taşlarını oluşturan önyargı ve stereotiplerin toplumsal boyutta oluşturulması ve yeniden üretiminde medya şüphesiz en önemli aktör konumundadır.

Toplumsal kesimler arasında kutuplaşmanın artmasında geçmişte yaşananların yükünün bugüne ve geleceğe taşınmasının da rolü büyüktür. Tarihsel süreçte yaşanan olumsuz ve kötü tecrübeler toplumun ortak hafızasında tekrar tekrar canlandırılabilen, suçlu görülenler her defasında yeniden tespit ve telin edilmekte, olaylar hatırlanmakta, kimi zaman toplumun kolektif belleğinde yeniden kurgulanmaktadır. Bu kurgular ve onlara eşlik eden tutum ve duygular ise nesilden nesile efsaneler, anekdotlar anılar ve hikayeler şeklinde aktarılmaktadır (Ertugay 2022: 54). Bu aktarımı günümüzde en kitlesel şekilde gerçekleştiren geleneksel ve yeni medyadır. Bu yönüyle de medya kutuplaşmanın fay hatlarını oluşturan kimi geçmiş olayların anılmasını, hatırlanmasını sağlayarak da kutuplaşmaya katkı sunar.

Medyanın politik kutuplaşmaya en dolaysız katkısı ise günümüzde iyice aşikâr olan şekliyle taraflı yayıncılıktır. Pek çok medya kanalı, haberleri kendi ideolojilerine ve sahiplik yapılarının yakın olduğu siyasi partiye göre taraflı olarak sunmaktadır. Yayımlanmak üzere seçilen haberler haberin dili, siyasi partilerin ve siyasi elitlerin imajlarını bu doğrultuda şekillendirirler. Yakın hissettikleri siyasi parti ve elitlere olumlu referanslarla özellikle daha fazla yer vermekte, rakip partilere ise daha az ve olumsuz yorumlarla yer vermektedirler. Bu da sonuçta bireylerin aynı olayla ilgili farklı bakış açıları ve dünya görüşleri geliştirmelerine neden olmaktadır (Erdoğan ve Semerci 2018: 23-24). Daha da vahimi kanalların meslek etiğini ihlal eden bu sunum biçimi nedeniyle kendilerini bağılılıkla takip eden toplum kesimlerinin gerçekliği algılayışı tamamen farklılaşmakta, bu da bu kesimler arasında diyalog ve anlayış geliştirmenin imkanlarını baltalayan bir unsura dönüşmektedir. Doğal olarak uzak çevreye ve dünyaya ait bilgilerini medyadan alan ve gerçekliğini bu şekilde kuran bireyler bir tartışma esnasında bir araya geldiklerinde, ortak gerçeklik alanı ayaklarının altından çekildiğinden karşı tarafı en iyi ihtimalle "cahil", en kötü ihtimalle ise "vatan haini" olarak değerlendirmektedirler. Bu durumu gözlemlemek için bu kesimlerin sinir uçlarına dokunan konularla ilgili haber ve paylaşımlara yaptıkları yorumlara bakmak yeterlidir.

Medyanın kutuplaşmaya neden olan belli tartışma alanlarını çerçeveleme ve sunuş şekli, parti tercihlerinin siyasal kimliğe dönüşmesine, bunun sonucunda parti taraftarlarının kendilerini diğer parti taraftarlarından daha üstün görmelerine, partilerini takım tutar gibi tutarak ona yapılan eleştiri ve tehditleri öfke ile karşılamalarına neden olan duygusal kutuplaşma olgusuna sebebiyet verebilmektedir. Medyanın var olan ikili ideolojik ayrılıklara odaklanması ve bu ayrılıkları düzenli olarak tartışmaya açması vatandaşların ortamı daha da kutuplaşmış olarak görmelerine neden olmaktadır. Özellikle hem partizan kimliği hem de

siyasal etkinliği daha fazla olan bireylerde algılanan kutuplaşma derecesi daha fazla olmaktadır (Erdoğan ve Semerci 2018:15-16).

Medya izleyicisi kendi değer yargıları ve dünya görüşlerine göre hangi iletişim kanalını takip edeceğini tercih edebilmektedir. Bu da kanalın yayın politikasına göre yapacağı okumayı şekillendirdiğini göstermektedir. Gündeme dair haber ve iletileri kendi dünya görüşüne yakın bulduğu yayın organlarından almayı seçen izleyici kitlesi hem kendi fikirlerinin teyit etmeyi hedeflemekte hem de kendini diğer siyasi ve sosyo-kültürel etkilerden korumayı amaçlamaktadır. Seçici maruz kalma olarak adlandırılan bu davranış şeklinde genellikle (Stuart Hall'ün kavramsallaştırması ile söylenirse) egemen okuma yapılmaktadır. Tersine izleyici kendi düşünceleri ile örtüşmediğini düşündüğü televizyon kanalları ve basılı yayın organlarından bilinçli bir şekilde uzak durma eğilimindedir. "Seçici kaçınma"nın görüldüğü bu tarz bir davranış kalıbında ise genellikle muhalif okumadan söz edilebilir (Sakallı, 2006;20). 1960 yılında bu olguyu Klapper kitle iletişiminin insanlar üzerindeki güçlü etkilerine dair geliştirilen paradigmaya cevap niteliğinde yaptığı çalışmasında ortaya koymuştur. Ona göre insanlar kendi tutum ve ilgileri ile uyumlu kitle iletişim araçlarını takip etmeye eğilimlidir ve kendilerini rahatsız eden içeriklerden kaçınırlar. Medya içeriklerini kendi düşüncelerine göre algılamaya ve uyarlamaya eğilimlidirler. Gene aynı şekilde yatkın ve yakın oldukları medya içeriklerini akılda tutmaya eğilimlidirler. İçinde buldukları grup bağlılıkları ve grup içi çatışmaları da medya iletilerini algılama ve kavrama biçimlerini etkiler (Özçetin 2018, Klapper 1960'dan: 100-101). Ayşe İnal da günlük yaşamımızda olayları ve bunlara ilişkin yorumlarımızı kendimize yakın bulduğumuz insanlarla paylaşmamıza benzer biçimde anlamlarını ve yorumlarını yakın bulduğumuz gazeteleri okuduğumuzu, televizyon programlarını izlediğimizi belirtir. Anlamlarımızı radikal biçimde sorgulayan ve bu nedenle de bizi sarsan ve rahatsız eden, özne konumumuzu sorgulayan metinlerden ise uzak dururuz (2010: 31). Bireylerdeki bu konformist eğilim günümüzdeki yayıncılık anlayışındaki sorunlarla bir araya gelince, ideolojik olarak farklılaşan kesimlerin arasındaki algısal ve kimliksel mesafenin iyice büyümesine neden olmaktadır.

Erdoğan ve Semerci yapılan çalışmalarda taraflı medyanın kutuplaşmaya sunduğu katkının ılımlı görüşlere sahip kişilerin daha uçlara yönelmesi ile değil, hali hazırda radikal görüşlere sahip kişilerin bunları iyice pekiştirmesi biçiminde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. "Yankı odaları"nda farklı sesler duyulmamakta, hemen hemen herkes her konuda hemfikir olmaktadır ve bu durum kişilerin gerçeklik algısında bozulmaya yol açmaktadır (Erdoğan ve Semerci 2018: 24-25). "Yankı odası" kavramının en somutlaştığı meca sosyal medyadır. Bu konuya ilişkin var olan iki farklı hipotez vardır. Bunlardan ilki çevrimiçi mekânın medya seçeneklerinin fazla olması gibi özellikleri sayesinde bireylerin farklı bakış açılarından kaçınabildikleri, benzer bakış açılarına maruz kalma olasılıklarının ise filtreleme araçları nedeniyle daha yüksek olduğu ve bu durumun daha aşırı görüşler oluşturmalarına yol açtığı şeklindedir. İkincisi ise sosyal medyanın bireylerin daha farklı

Türkiye'deki Politik Kutuplaşmanın Kızıl Goncalar Dizisinde Temsili

görüşlerle karşılaşmasına ve dolayısıyla siyasal konularda daha ılımlı konumlara sahip olmasına olanak sağlayacağı, internetin farklı kültürel geçmişlerden veya ülkelerden insanları birkaç dakika içinde sanal siyasi tartışmalara getirme gibi bir dizi fırsatı sağladığı şeklindedir (Lee vd. 2012: 702-703.) Fakat yapılan birçok araştırma bu ikinci hipotezi desteklememektedir. Birçok toplumsal olay esnasında sosyal ağların kullanıcıların arkadaşlarını sınıflandırmasına olanak tanıyan bir siyasi filtreleme platformu olarak hizmet ettiğini görülmüştür. Sosyal medyada arkadaşlıktan çıkma/çıkarılmanın siyasi meselelere katılımın yeni bir biçimi olabileceği öngörülmektedir. İnsanlar bu platformlarda benzer düşüncelere sahip arkadaşlara yönelmekte ve karşıt ideolojilere sahip olanlarla çok daha az etkileşime girmektedirler (Yoo vd. 2018; 93). Facebook ve Twitter gibi sosyal ağlar, kullanıcıların kendilerini aynı görüşleri paylaşan kişilerle çevreledikleri çevrimiçi bilgi kozası oluşturmalarını kolaylaştırmaktadır. Sosyal ağ kullanıcıları arkadaşlarını seçtiklerinde ve gruplara veya hayran sayfalarına katıldıklarında kendi inançlarını, ilgi alanlarını, fikirlerini ve değerlerini yansıtan bilgilere maruz kalma olasılıkları daha yüksektir. Bu süreç, yakın arkadaşlardan ve sevdikleri haber medyasından gelen gönderilerin haber akışlarında daha üst sıralarda yer almasını sağlayan Facebook analitik algoritmaları tarafından daha da güçlendirilir. Benzer şekilde Twitter'da da kullanıcılar ideolojik olarak destekledikleri siyasi liderleri takip etmeyi tercih etmektedir. Bu da siyasi kutuplaşmanın etkisini artırmaktadır (Yoo vd. 2018: 98).

Medyanın kutuplaşmaya katkısının yanı sıra çalışma açısından bir diğer önemli konu, bir olgu olarak kutuplaşmanın medyada nasıl temsil edildiğidir. Çalışma özelinde konu *Kızıl Goncalar* dizinde kutuplaşmanın temsili biçiminde ele alınacağından "televizyon" ve "temsili" kavramları üzerinde durulacaktır. Temsil anlamlı bir şey söylemek ya da diğerlerine dünyayı anlamlı bir şekilde tasvir etmek için dilin kullanılmasıdır; anlamın üretildiği ve bir kültürün üyeleri arasında dolaşıma sokulduğu sürecin ana unsurudur (Hall 2017:23). Temsil sözlü, yazılı ve ikonik göstergeler kullanarak gerçek dünyada halihazırda var olan şeyleri kodlayan, yansıtan bir süreç değil, bu süreçte anlam üreterek anlamların değişimine olanak sağlayan bir süreçtir (Çelenk 2005:81).

Stuart Hall'e göre kültürümüzün temel söylem ve temsil aracı televizyondur ve televizyon toplumsal gerçekliği anlamlandırma gücünün büyük kısmını görsel ve belgesel karakterinden alır. Bu nedenle TV'nin söylemi doğalcı bir olgusal söylem ve betimleme aracı olarak görülür. Oysa ki televizyonda gerçeğin temsili hakikatin birebir yansıtılması şeklinde değil, kurgu, seçme ve düzenleme içerir. Ögelerin monte edilmesi, bağlantılandırılmasıyla anlamlı bir anlatı ve yorumlama sistemi oluşturacak şekilde işlenir. Ancak televizyon ilk bakışta bu müdahalelerden muafmiş gibi görünür (1993: 83-84).

Televizyon kültürünün basitçe yansıtıldığı bir mecra değil, kültür olarak ifade edilen "paylaşılan anlamların" ya da toplumsal katmanları birbirinden ayıran "ortak yaşam pratiklerinin kurulduğu, dolaşıma sokulduğu ve sonra kendi temsil sistemi içinde yeniden

üretim girdiği yerdir. Bu nedenle televizyonun temsil yeteneği basit bir yansıtma süreci olarak görülmemeli, yoğun göstergeler aracılığı ile kültürün uzlaşısı ve kodlarının üretimine katılan bir süreç olarak değerlendirilmelidir (Çelenk 2005: 83-84). Toplumsal yapı içinde dönüşen iktidar ilişkileri ve bu süreçte ortaya çıkan yeni talepler anlamlandırma pratikleri yoluyla medyada temsil edilir. Haberlerden dizilere bütün televizyon türleri temsil ettikleri söylemlerle iktidar mücadelesini bir yandan biçimlendirirken bir yandan da bu mücadele içinde biçimlendirilirler (İnal 2001: 269).

Erol Mutlu televizyon içeriklerini imal edilen kültürel "artifact"lar olarak değerlendirmiştir. Arkeolojik bir eser nasıl tarihsel, antropolojik ve estetik düşüncenin kaynağı ise televizyon programları da üretildikleri toplumun kültür tarihi, estetiği üzerinde düşünmemizi sağlayan eserlerdir. Toplumların günümüzdeki ana hikâye anlatıcısıdır. Sınıf, yaş, cinsiyet sınırlarını aşarak herkese hitap etmekte ve bulunduğu kültürün başlıca mitolojilerini dillendirmektedir. Televizyon anlatıları toplumun aynalarıdır ve kendimizi, atalarımızı, geçmişle olan bağlarımızı anlamak istiyorsak başvurulması gereken artifactlardır (Mutlu 2008: 29). Bir artifact ve bir hikâye anlatıcısı olarak baktığımızda *Kızıl Goncalar* dizisinin de bu anlamda toplumdaki kutuplaşmaya ayna tutmaya, bu nedenle de her iki kampa karşı da belirli bir mesafe koyup belirli ölçüde anlayış geliştirmeye çalıştığını söyleyebiliriz. Ancak şunu belirtmek gerekir ki bir TV içeriği olarak bu dizi de bir kodlama süreci ile gerçekleşmiştir. Mutlu'nun ifadesiyle izleyicinin bilişsel bir çabasını gösteren kodaçıklamasıyla bulunduğu bir metin (anamlı bir yapı) halini alır. O halde bir iletişim ve sanat metni hem üreticiyi, hem de tüketiciyi doğrudan ilgilendiren kodlama ve kod açıklama stratejileri, bu stratejilerin üretim süreçleri ve bu süreçlerin tarihsel, ekonomik toplumsal, estetik, psikolojik boyutları anlaşılmasızın gerçek dünya ile ilintilendirilemez. Tüm bu dolaylı boyut ve süreçler göz önüne alındığında tamamıyla kurmaca bir yapının gerçek dünya ile yansıma ve denklik ilişkisi ölçütüne dayanılarak değerlendirilmesi yerine, gerçek dünyayı anlaşılır kılıp kılmaması ölçütüyle değerlendirilmesi daha doğru olur (2008;71). Dolayısıyla bu çalışmada söz konusu dizinin Türkiye'de yaşanan kutuplaşmayı anlaşılır kılmak yönündeki çabası analize tabi tutulacaktır. İzleyici ile bulunduğu, kodaçıklamının gerçekleştiği noktada kazandığı anlamlar hakkında yürütülen bir çalışma değildir.

2. Kızıl Goncalar Dizisinin Analizi

Yöntem:

Eleştirel söylem analizi öncelikli olarak tahakküm ve eşitsizliğe odaklanır ve bu yolla toplumsal olayları daha iyi anlamayı amaçlar. Dolayısıyla bu analizin temelinde tahakküm, iktidar ve sorgulama arasındaki karmaşık ilişkilerin çözülmesi vardır (Van Dijk 1993: 252). Toplumsal güç, servet, gelir, statü, grup üyeliği, eğitim, bilgi vb toplum tarafından değer verilen kaynaklara erişim gibi unsurlara dayanır. Güç bir grubun diğer gurupların üyeleri üzerindeki kontrolünü içerir. Bu kontrol "eylem" ve "biliş" ile ilgili olabilir. Yani güçlü grup

diğerlerinin eylem özgürlüğünü kısıtlayabilir ama yanı zamanda zihinlerini de etkileyebilir. Bu tahakküm biçimleri de çeşitli meydan okumalarla karşılaşabilir. Pek çok tahakküm biçimi o kadar kalıcıdır ki, meydan okunmaya başlayınca kadar doğal görünürler; tıpkı erkeklerin kadınlar, beyazların siyahlar, zenginlerin yoksullar üzerindeki tahakkümü gibi (Van Dijk 1993: 255). Van Dijk söylemsel güç/iktidar olgusunu eleştirel söylem analizi için şu üç soruyla formüle eder: 1) Güçlü gruplar kamusal söylemin metnini ve bağlamını nasıl kontrol eder? 2) Böyle bir güç söylemi daha az güçlü grupların zihinlerini ve eylemlerini nasıl kontrol eder ve bu kontrolün toplumsal sonuçları nelerdir? 3) Güçlü grupların, kurumların ve örgütlerin söylemlerinin özellikleri nelerdir ve bu özellikler nasıl güç istismarı biçimlerine dönüşür? (2015; 470).

Van Dijk eleştirel söylem analizinde toplumsal düzeyde makro ve mikro yapılar belirler. Güç, egemenlik ve sosyal yapılar arasındaki eşitsizlik makro analiz düzeyine ait terimlerdir. Dil kullanımı söylem, sözlü etkileşim ve iletişim ise toplumsal düzenin mikro düzeyine aittir. Bu nedenle eleştirel söylem analizinin makro (yapısal, kurumsal, örgütsel) ve mikro (eylemlilik, etkileşim) yaklaşımlar arasındaki boşluğu doldurması gerekir (2015: 468). *Kızıl Goncalar* dizisi, çarpıcı görüntülerin yer aldığı sahneleri barındırır da, en çok izleyiciyi düşünmeye sevk eden ve kutuplaşmanın en sivri noktalarına değinen diyalogları ile öne çıkmaktadır. Bu çalışmada bilhassa bu diyaloglar üzerinde durulacak, öncelikle dizinin konusu ve olay örgüsü verilecektir. Ardından makro düzeyde tematik inceleme yapıp kutuplaşmanın temsilinin hangi temalar üzerinden yapıldığı belirlenecek, karakterlerin sunumu ve olayların çözümü toplumsal bağlamda irdelenecektir. Mikro düzeyde ise karakterlerin söylemleri, öne çıkan cümleleri verilerek, diyalogların retoriği yorumlanacaktır.

Dizinin konusu ve olay örgüsü

Dizi günümüz İstanbul'unda seküler, modern bir hayat süren Alkanlı ailesi ve Faniler adı verilen bir tarikatın üyeleri arasında gelişen olayları konu edinmektedir. Dizinin önde gelen karakterlerinden biri olan Levent Alkanlı bir devlet hastanesinde çalışan idealist bir psikiyatridir. Babası ise bir dönemin ünlü bir bilim adamı olan ve 28 Şubatı destekleyen Suavi Alkanlı'dır. Karısı Beste ise kadın doğum doktorudur. Diğer önde gelen karakterler ise Faniler Tarikatı'nın Şeyhi Mürşit Efendi'nin torunu Cüneyt, amcası Sadi Hüdayi ve bu insanlarla yolları bir şekilde kesişen Meryem ve kızı Zeynep'tir. Yıllar öncesinde taşrada bir hastanede doğum yapan Meryem Tezel bebeği ölü doğunca reşit olmadan evlendirildiği için ailesiyle birlikte hastaneden apar topar kaçır. Fakat bebek ölmemiştir. Hastanede çalışan Levent Alkanlı ve Beste Alkanlı bırakılan bebeğin yaşadığını fark ederler ve çocukları olmadığı için bebeği çalarlar. Meryem Tezel ikizlere hamile olduğunu bilmemektedir ve kaçış yolunda ikinci bebekleri Zeynep dünyaya gelir. İlk bebekleri ise Levent ve Beste Alkanlı tarafından büyütülen Mira'dır.

Alkanlı ailesinin bireyleri arasında sevgisizlik ve mutsuzluk hakimdir. Levent Alkanlı'nın mutsuz eşi Beste'nin evi terk ederken Meryem'e bir mektup göndererek gerçekleri açıklamadan onu Alkanlıların evine çağırmasıyla iki ailenin yolları kesişir. İki ailenin yollarının kesiştiği bir diğer nokta ise Faniler tarikatıdır. Meryem, Kızı Zeynep ve kocası depremzededirler ve İstanbul'a göçtüklerinde memleketten üyesi oldukları tarikata sığınır. Aslında tarikatın şeyhi Mürşit Efendi'nin torunu Cüneyt'i kendi ifadeleriyle "şehir görmemiş", "masum" bir kızla evlendirmek istediklerinden, Cüneyt'in amcası Sadi Hüdayi bu aileyi bilhassa yanlarına çağırıştır. Tarikatın yerleşik olduğu bir mahallede kendilerine ev ve iş verilir. Şeyhin torunu Cüneyt'in psikolojik sorunları vardır. Her ne kadar cemaatin üyeleri onun bu hallerini ulviyetine bağlamak istese de işler çığırından çıkıp Cüneyt karakolluk olunca amcası Sadi Hüdayi kendisini bir psikiyatriste götürmek ister. Duyulmasını istemediği için de muhafazakâr çevreden değil, seküler çevreden daha önce adını duyduğu Levent Alkanlı'ya götürür. Böylece Alkanlı ailesi, Faniler Tekkesi ve Tezel ailesi arasındaki olay örgüsü kurulmuş olur. Dizinin can alıcı ve olayları sürükleyen noktası ise Zeynep'in henüz reşit olmamasıdır. Seküler çevre için henüz çocuk olan ve okuması gereken yaşta olan bir kızın evlendirilmesinde Faniler için bir sakınca yoktur. Ancak kanunlar önünde suç olduğu için gizli tutmaları gerektiğini bilmektedirler. Meryem kendisi de erken yaşta evlendirilmiş, okutulmamış ve sado-mazoşit eğilimleri olan kocası ile çok zor bir hayat geçirmektedir. Bu nedenle kızının da bu hayatı yaşamasını istememektedir. Bunun yanı sıra dinine bağlıdır ve Mürşit Efendi'ye bir zarar gelsin istemez. Dizinin olay örgüsü, Beste'nin yazdığı mektup sonucu geldiği Alkanlıların evinde Levent ve Suavi Alkanlı ile yolları kesişen Meryem'in onların da yardımı ile kızını bu evlilikten kurtarması, fakat bu arada Zeynep ve Cüneyt'in birbirine aşık olması hikayesi etrafında dönmektedir.

Bulgular:

Önyargı ve Ötekileştirme

Olay örgüsünün ve karakterlerin serimlenmesi açısından dizilerin birinci bölümleri kritik önemdedir. Dolayısıyla dizide ilk bölümün açılışı tüm karakterleri bir araya toplayacak olan olayların başlangıç noktasını anlatan doğum sahnesi ile başlar. Ardından ise son derece gerçekçi bir tekke ortamında verilen vaaza götürür izleyiciyi. Tek tek karakterlerin yaşantısından kesitler verilir. İzleyici bir anda kutuplaşmanın en uç noktalarından karakterlerle karşılaşır. Dizide 28 Şubat'ı destekleyen bir akademisyen olan Suavi Alkanlı'nın ve temsil ettiği ideolojik görüşün sertliğini göstermesi açısından, "yetmez ama evetçiler" olarak adlandırılan kesim liberal sol görüşe sahip olan kızının şahsında temsil edilmiştir. Bu kesimlerin bir dönem iktidar partisi AK Parti'ye verdikleri destekten ötürü aldıkları eleştirilerin sertliği Alkanlı'nın kendi kızına "vatan haini" demesi ve onunla görüşmeyi reddetmesi ile dizide ifade bulur.

Türkiye'deki Politik Kutuplaşmanın Kızıl Goncalar Dizisinde Temsili

Suavi Alkanlı odasına gelen Levent Alkanlı'ya: "O vatan haini yetmez ama evetçi içerde mi?" diye sorar.

Levent: Evet baba Hande içeride. Şu zorunlu görev yaptığım yerdeki tarikat vardı ya Faniler,

Suavi: Of çok gericiydi onlar.

Levent: Onlardan biriyle yolum keşişti diyelim.

Suavi: Dikkat et çok mülayim görünürler ama her şey beklenir. Her şeyi bekleyeceksin onlardan. Ahh alamadık önlerini, ah sardılar memleketi.

Politik kutuplaşmanın şiddetli olması, farklı kutupların üyelerinin ne pahasına olursa olsun kazanmak istedikleri, karşı tarafın üyeleri için klişeleştirilmiş kategorilerle insandışılaştırıldıkları, kişiliksizleştirildikleri bir iklimle sonuçlanır. Bunların tümü duygusal nefret, korku ve güvensizlik içeren bir kutuplaşma psikolojisi üretir (Ertugay,2022;32). "Her şeyi bekleyeceksin" ifadesi Suavi'nin özelde Faniler, genelde ise tarikatlardan sonsuz ve sınırsız kötülük beklediğini, bu anlamda da insandışıştırdığını göstermektedir. Bu kadar kötü olmalarına karşın "çok mülayim" göründükleri ifadesi ile de riyakârlıklarına, bir anlamda da kişiliksizliklerine gönderme yapılmıştır.

Önyargının basamaklarından biri olan "grup homojenliği" kişinin ait olduğu grubun dışındakileri daha homojen algılama eğilimini anlatır. "Bunların hepsi de ayındır" yaklaşımıyla bir kişinin yaptığı olumsuz davranış, onunla ilgisi olmayan tüm üyelere genellenir (Özsüer 2018: 46). Tarikatın üyelerinin kötülükleri kadar iyi yönlerinin de yansıtıldığı dizide sonsuz kötülük beklentisinin ve özellikle de tüm üyelere bunun yansıtılmasının eleştirisini görürüz. Dizinin ikinci bölümünde Zeynep'in evlendirileceğini öğrenen doktor Levent polise ve savcıya haber verir. O sırada Meryem ve Zeynep Levent'in evindedir. Levent'in kız kardeşi Hande ve sekreteri Esra da evdedir. Esra ve Hande önyargıları nedeniyle Meryem'in bu evlilikten haberdar olduğunu ve onayladığını zannederler. Meryem'in börek ve çay getirdiği sırada Esra: "Hiç utanma arlanmanız yok mu sizin? Siz var ya siz niye çıktınız ki mağaranızdan niye çıktınız?" diye bağırır. Küçük kız için üzüldüğü bellidir fakat annesinin de bu evliliği istediğinden çok emindir.

Meryem: Doğru konuş hanım bizim niye çıktığımız belli.

Esra: Belli, yoksa nerde görüp öğrenecektin çocuk yaşta kız evlendirmeyi.

Meryem: Vallahi kötü olursun ama, sesini kes.

Kızının durumuna çok üzülen Meryem bir de bununla suçlanmaktan dolayı şaşkındır. "Gidelim bunlar iyi insanlar değil kızım" der Zeynep'e. Kapıda polislerle karşılaşılır ve ikinci bölüm bu şekilde kapanır. 3.bölümde Meryem ve Zeynep'in polisler dolayısıyla yukarı kaçtığını görürüz. Levent Meryem'i Zeynep'i polise vermesi için ikna etmeye çalışır. Meryem kimin polise ihbar ettiğini öğrenmeye çalışınca Esra: "Ay yaptığından utanmıyor da, hala kim

söyledi, hayret bişey yaa” diye tekrar bağırır. Hande ise entelektüel bir edayla “utanç kültürü işte” diye tespitte bulunur.

Meryem: Siz bizi bilmiyorsunuz.

Hande: Biz size yardım etmeye çalışıyoruz.

Meryem “Siz bize ne zaman yardım etmişsiniz ki?” der. Burada “siz” ve “biz” ayrımı çok nettir. Kutuplaşan kesimler birbirine o kadar yabancıdır ki, kadın dayanışmasının gerektiği noktalarda bile bir araya gelemedikleri anlatılmak istenir. Ama Türkiye’deki atmosferin aksine dizide bu kesimler bir evin içinde ister istemez karşı karşıya gelince konuşmak zorunda, hatta birbirlerini anlamak zorunda kalmışlardır. Meryem çocuğunun evlenmesini istemediğini, çaresine bakacağını anlatınca Esra ondan özür diler. Tarikatın bağlantıları vardır. Levent’in savcılığa şikayeti sonuç vermez. Telefon gelir komisere ve Zeynep ile Meryem’i bırakırlar.

Levent başhekim olabilmek için gerekli liyakate sahip, kendini hastalarına adanmış çalışkan bir doktordur ama bir devlet kurumu olan çalıştığı hastanenin başhekimi tam tersi bir profil çizmektedir. Tarikatla iyi ilişkiler geliştiren, çıkar odaklı hareket eden, idealist olmayan biridir. Bu şekilde dizide kamudaki atamaların liyakate dayanmadığı vurgusuyla politik iklime dair gönderme yapılmıştır. Levent Alkanlı özel muayenehane açıp daha fazla kazanmak yerine idealist duruşu nedeniyle devlet hastanesinde çalışmaktadır ve buraya gelen halktan insanlara karşı da tavrı oldukça idealisttir. Tepeden ve küçümseyici bir bakışla “cahil” biçiminde etiketlemek yerine bu durumu kendi koşulları ve gerçekliği içinde anlamaya çalışır. Örneğin Levent Alkanlı’nın genç doktor Deniz ile diyalogu yansır ekrana. Diyaloglardan genç doktorla bir hasta arasında sorun yaşandığı anlaşılır. Levent Alkanlı ne olduğunu sorduğunda:

Deniz: Hocam kaçtır taciz derecesinde artık. Yok yanlış ilaç, yok internetten baktım. E ben sizi başka bir doktora yönlendireyim diyorum yok.

Levent: E cahil demişsin kadına.

Deniz: Dedim.

Levent: Diyebilir misin peki? Ki ayrıca evet cahil ama sana karşı cahil olmamak gibi bir sorumluluğu var mı?

Deniz: Hocam ama doktora saygı diye bir şey var.

Levent: Kızım psikiyatri kliniği burası ne saygısı ne sevgisi? En kötüsünden bir derdi var ki buraya geliyor. Özele de gidemiyor 3 bin lira verip, bunu aklından çıkarmayacaksınız. Bunlar dar gelirli insanlar, senin gibi iyi eğitim de alamamışlar. Bunlar ötelenen itilip kakılan insanlar. Aileleri tarafından, eşleri tarafından, patronları tarafından. Bir ruj alıp süremiyor. Sen cahil dediğin birine

gerçekten yardımcı olabilir misin? Ya da o kadın seni duyar mı? Ya da sen gerçekten samimi bir yerden ona yaklaşabilir misin?

Burada hasta doktor ilişkisi üzerinden yan anlamsal düzeyde sekülerlerin muhafazakârlara ve iktidarı destekleyenlere yönelik tavrına bir göndermede bulunmaktadır. İktidar destekçileri için “koyun”, “bidon kafalı” gibi söylemlerin devreye girdiği düşünülürken, dizide bu kesimlere “o kadın seni duyar mı? ya da sen gerçekten samimi bir yerden ona yaklaşabilir misin?” sorularıyla bu yaklaşım şekliyle iletişim ihtimalinin en baştan yok edildiği anlatılmak istenilmektedir. Genç doktor yaptığına gerekçe olarak “Bizim şartlarımız da kolay değil hocam. Üç kuruşa sabrediyoruz burada” deyince Levent Alkanlı ona arkasındaki Atatürk posterini gösterir ve konuyla ilgili bir anekdotla onun en zor şartlarda bile halkın yaşam koşullarını değiştirmek için verdiği mücadeleyi anlatır. Burada da mesaj yine sekülerleredir. En değer verdikleri politik ve tarihi figürün halka yaklaşımıyla kendilerinin yaklaşımı arasındaki farklılık vurgulanır. Doktor Deniz kalkarken ise Levent “Ha Deniz biraz gevezelik yaptım kusura bakma, ama bak burası çok enteresan bir memleket. Köylü dediğimiz kişi Aşık Veysel çıkabilir” diyerek aslında halkı çok da küçümsememek gerektiği ve içinde cevherler barındırdığı mesajı verilir.

Yabancılaşma ve Yaşam Tarzı farklılığı

Boş zaman, tüketim ve kişisel zevk kalıplarına odaklanmış olan yaşam tarzı kavramı farklılaşan ve giderek dinamik hale gelen toplumu açıklamakta zorlanan sınıf kavramının tamamlayıcısı hatta kimi zaman alternatifi olarak iş görmüştür (Rössel 2008: 231). Zablocki ve Kanter’in belirttiği gibi zevkler ve beğeniler ne Marx’ın işaret ettiği gibi tamamen ekonomik statüler tarafından belirlenir, ne de tamamen bireyselleşmişlerdir. Zevkler ve yaşam tarzları sınıfsal konum ve ekonomik tüketim kalıpları kadar siyasi inançlar, eğitim ve deneyimle şekillenen bireysel tercihler, etik ve estetik standartlarda ortaya çıkmaktadır. Yaşam tarzlarını fiilen farklılaştıran kolektif olarak benimsenen standartlar, zamandan zamana ve yerden yere farklılık gösterir (1976: 269). Dizide ülkedeki kutuplaşmayı ortaya koyan bir diğer tema yaşam tarzı farklılıkları ve kültürel yabancılaşmadır. Fakat buradaki yaşam tarzı farklılığı ekonomik sebeplerden daha çok siyasi ve dinsel sebeplerden kaynaklanan bir farklılaşmadır. Esasında Türkiye’deki politik kutuplaşmanın şiddetlenmesinde ve politikacılarca araçsallaştırılmasında en önemli enstrüman yaşam tarzları üzerinden hissedilen tehdit algısıdır. “İrtica tehlikesi” söyleminin altında yatan şer-i kuralların herkese dayatıldığı, özgürlüklerin kısıtlandığı, bilhassa kadınların yaşam alanlarının ve haklarının önemli ölçüde kısıtlandığı bir tehdit algısıdır. Dizide Türkiye’deki tarikatları temsil eden Fanilerin pratiklerine bakıldığında bu tehdit algısı hiç de yersiz değildir. Diğer yandan muhafazakâr kesimlerin yaşam tarzlarına yönelik hassasiyetleri dini pratiklerini uygulamalarına izin verilmemesi noktasında devreye girmektedir ki, bu da bir dönem başörtülü kızların üniversitelere alınmaması noktasında yaşanmış bir gerçekliktir. Politik arenada

kutuplaşmanın keskinleştirilmesi için oldukça kullanışlı bir enstrüman olmuş olan bu olgu günümüzde seküler kesimin bu konudaki özeleştirileri nedeniyle etkisini yitirmiş görünmektedir. Dizi tam da bu noktada daha ilk bölümde Suavi Alkanlı üzerinden seküler kesimin geldiği noktayı oldukça vurucu bir sahne ile anlatmıştır. Suavi kendisine bakmak için gelen Meryem'in kızı Zeynep'in zekasını fark eder ve ona matematik işlemi yaptırır. Annesine çok özel bir çocuk olduğunu söyler.

Suavi: Babası okutmuyor değil mi? Fanimisiniz siz? Hepinizi bilirim ben. İyiniz de kötünüz de bir benim için. Her masala inanırsınız. Allahınızın size verdiği akla hikmete inanmazsınız.

Meryem: Neye inanıp inanmayacağımızı biz biliriz.

Suavi: Şeyhin ne derse ona inanırsın sen. Kızın da öyle yapacak. Kocan gibi biriyle evlenecek. Onun kızı da aynı şeyi yaşayacak.

Zaten Meryem'in en korktuğu şeydir bu. Suavi'ye ne istediğini sorar. Suavi az vaktinin kaldığını, kendisine bakarsa ona para vereceğini, biriktirip kızını okutabileceğini söyler. Olayları izleyen ve Zeynep'in zekâsını gören evin torunu Mira onu kıskanır yanına gelip münakaşaya başlar. Bu arada "Dedem iyi yapmış 28 Şubatta sizi okutmamış" der. Çok şaşırın ve öfkelenen Zeynep bunun üstüne Suavi'nin odasına gider, tahtayı silip hiç konuşmadan bir işleme başlar:

P= Mürşid Efendi

Q=Suavi

(Kapalı kızlar okulda okuyamaz,

(Sadece açık kızlar okulda okuyabilir.

Kapalı olmayan kızlar okulda okuyabilir)

(Açık olmayan kızlar okulda okuyamaz)

Suavi tedirgin olmuştur. Zeynep yazmaya devam eder. Önermeler birbirini götürmüştür. P=Q kalır. Başka bir ifade ile Mürşit Efendi ile 28 Şubatı destekleyenlerin kapalı genç kızların okuması söz konusu olduğunda birbirlerinden bir farkları yoktur. Zeynep "Olan hep kızlara oluyor, ne farkınız var" diye sesini yükselterek sorar. "Aynısınız" der ve odayı terk eder. Suavi karşılaştığı sonuç karşısında şaşırmıştır. Bu konuyu bugüne kadar bu şekilde değerlendirmedeği bellidir.

Üçüncü bölümde annesi ve Esra tartışırken Zeynep Mira'nın odasında beklemektedir. Kitaplara bakmaya başlar ki, dizide genç kızın kitaplara olan açlığı, tarikat tarafından kitapların ve pozitif bilginin özellikle de kadınlara nasıl yasaklandığı sürekli vurgulanır. Mira "Çık odamdan" diye bağırır ve Zeynep'e "Mal" der. Zeynep ise "Mal denmez günah" diye karşılık verir. Miranın üstünde kısa bir şort vardır. Zeynep'in tesettürünü kastederek: "Sana günahsa bana değil, ben diyorum malsın işte. Bir insan gibi giyin önce" der. Zeynep'in cevabı ise "Asıl sen hayvan gibi çıplak gezme" olur. Dizide genç karakterler yoluyla kutuplaşmış tarafların birbirlerinin giyim tarzlarına yönelik bakış açılarındaki sertlik gözler önüne serilir. Burada da

Türkiye'deki Politik Kutuplaşmanın Kızıl Goncalar Dizisinde Temsili

gene insandışılaştırma söz konusudur. Birisi türbanı insanlıktan uzaklaşma olarak görürken, diğeri şort giymeyi hayvanlıkla bağdaştırmıştır. Ötekileştirme din, cinsiyet, etnik köken, sosyo-ekonomik durum nedeniyle olabileceği gibi giyim tarzı ile de ilgili olabilmektedir ve kapsamı ne kadar farklı olsa da altında yatan dinamikler benzerdir. Her şeyden önce ötekileştirmeler öğrenilmiştir. Ebeveynlerin “onunla oynamanı istemiyorum çünkü...” diye başlayan cümleleri çocukların bilişsel yapılarında ötekine karşı kızgınlık ve korkma şemalarının geliştirilmesine neden olur ve bu da zamanla grup kimliklerinin temelindeki önyargıları oluşturur (Yılmaz,2018;37). Toplumsal düzlemde özellikle kadın bedeni üzerinden yürütülen giyim tarzı ile ilgili bu tartışmaya şiddetini kazandıran ise gücü eline geçirenlerce kendi yaşam tarzının ötekine dayatılacağına dair korkudur.

Dizinin ilerleyen bölümlerinde olayların akışı gereği Alkanlı ailesi ile Faniler arasındaki ilişki daha insani bir boyut alır. 6. bölümde Cüneyt ve Sadi Hüdayi aileleri ile önemli bir rahatsızlık geçiren Suavi Alkanlı'ya haber vermeden geçmiş olsuna gelirler. Yaşam tarzları arasındaki farklılıkları iyice hissettiren bir sahne çıkar izleyicinin karşısına. İçeri girdiklerinde hepsi ayakkabılarını çıkarınca Levent paralize olur, evde terlik yoktur. Sadi Hüdayi “Hanımlar ne tarafa geçsin?” diye sorunca haremlik/selamlık olgusuyla karşılaşan Levent tekrar paralize olur. Kadınlar kendileri mutfağa geçer çünkü erkekler salonda oturmaktadır. Akşam Mira'nın doğum günü partisi olduğundan Evde Hande ve Levent'in arkadaşı Seçkin de vardır. Seçkin zaten çok müsait olan ortamı provoke etmek ister gibidir. Sadi Hüdayi'ye muta nikâhını sorar ve böylece Levent, Seçkin ve Sadi Hüdayi arasında hangi İslam kaynaklarına güvenilebileceğine dair dindar/laik bakış açılarının çarpıştığı klasik bir tartışma yaşanır. Konuşma bu minvalde devam ederken Suavi “Ama siz meleklerin kanatları var mı diye kavga ederken şehit haberi geçti haberler” diyerek televizyonu gösterir. Hepsi birden durur. Atmosfer değişir ve şehitlere dua ederler. Levent ve Seçkin'i de dua ederken görürüz. Suavi'nin ifadesi üzerinden bir bakıma ülkedeki laik-dindar tartışmasının toplumu gerçek tehditleri fark etmekten uzaklaştırdığı ve dış düşmanların işine yaradığı mesajı verilmek istenmiştir. İlginç olanı ise “dini” bir göndergeye sahip olan şehit kavramı üzerine hepsinin aynı duygu durumunda hizalanması ve son derece seküler hayatlar yaşayan Seçkin ve Levent'in de elini açıp dua ederken gösterilmesidir. Bu ulus-devlet ideolojisi açısından düşünüldüğünde çok da garipsenecek bir durum değildir. Gerd Bauman, Anderson ve Bellah'ın çalışmalarına da göndermede bulunarak ulus devletin seküler olmaya çalıştığını ancak hiçbir şekilde seküler olmadığını dile getirir. İbadethaneleri ve ibadeti hızla özel alana çekse de, bu retorik ve ritüellerin boşalttığı alanı devlet yapımı bir din ve ritüellerle doldurur. Ulus devlet, dinsel devletlerden geride kalmayacak şekilde bir simgesel değerler, mekanlar ve tarihler örgüsüne dayanır (2006: 48).

Faniler gitmiş, parti başlamıştır. Ama dizinin yaşam tarzı farklılığına ilişkin vermek istediği mesaj henüz bitmemiştir. Seçkin durduk yere “ama benim burnumdan o sıcak hatıranın kokusu gitmiyor be Levent” der. Levent anlamayınca da “Çoraplar ve zemin” diyerek Fanilerin

eve girdiklerinde ayakkabılarını çıkarması ile dalga geçer. Dalga geçilen ve küçümsenen pratik ülkenin çok büyük bir bölümünün dinsel ve milli kültürünün bir parçasıdır. Dolayısıyla bu sahneyi halkın büyük kısmından uzaklık ve snopluga bir eleştiri olarak okumak mümkündür. İki dünya arasındaki farkı en iyi anlatan sahnelerden biri de 9. bölümde geçer. Mira ve Erkek arkadaşı Can araba ile Fanilerin yaşadığı mahalleye girerler. Etrafta dolaşan cemaatten insanları görünce Can “*Ya bir yerlerde boyut kapısı açıldı da biz Arabistan’a mı geldik?*” diye sorar. Bu biraz da tarikatların daha marjinal ve kendi içine kapalı cemaatler olmasıyla ilgilidir. Yoksa laik ve dindar kesimlerin çoğunluğunun yaşam alanları ve tarzları arasında bu derece büyük bir mesafe yoktur. Dizide kültürel çatışmanın boyutları dramatik sahnelerle sunulmaktadır. Şunu belirtmek gerekir ki gerçekte kutuplaşmanın iki tarafındaki farklılıklar laik ve dindarların sınıfsal ve mekânsal aidiyetlerine göre farklı derecelerde hissedilmektedir. Mahalleler, siteler, alışveriş merkezleri gibi mekânların süreç içinde ortaklaşmasının yabancılaşmanın dozunu azaltabileceğini öngörmek mümkündür. Dizinin 10. bölümünde bu konunun işlendiğini görüyoruz. Tarikatı ve Zeynep’in çocuk evliliğini konu alan bir haberin yapılma ihtimalinin olması ama engellenmesi üzerine Sadi Hüdayi bu olayı düzenlediğine inandığı gazeteci Hande’yi arar ve Hande’nin isteği üzerine Kadıköy’de son derece modern bir mekânda buluşmaya karar verirler. Hande’nin “*Hoşgeldiniz*”ine karşılık Sadi Hüdayi “*Selamın Aleyküm*” der. Dizide özellikle “*iyi günler/hayırlı günler*” vb farklı dil kalıplarının kullanımları üzerinde sıkça durulur. Gerçi Türkiye’de dil devriminden bu yana belirli kavramların farklı kullanımı üzerinden yürütülen kimliksel bir mücadele entelektüel düzlemde hep vardır fakat burada halkın gündelik hayattaki farklılaşan kullanımlarını görmek mümkündür. Sadi: “*Güzel bir yer*” der. Siparişi ikisi adına Hande verir. İngilizce isimlerin olduğu siparişi Sadi anlamaz. İçinde ne olduğunu açıklar Hande, fakat o arada gelen garson kıyafetleri ve görünüşü dolayısıyla Sadi Hüdayi’ye bakmaktadır. Hande “*Sen de bakma öyle arkadaşım dik dik. Böyle cosplay gibi düşün, Kostüm falan*” der garsona. Yani o mekânda o kıyafetin garipliği o derecedir ki ancak bir sahne oyunu için giyinildiği düşünülürse normalleşebilecektir. Dizide yolları kesişen taraflar özellikle kutbun en uçlarından seçildiklerinden her diyalogları bir şekilde yaşam tarzı ve politik görüş eleştirisine dönüşmektedir.

Sadi Hüdayi: Bal kabağı..., neler icad ediyorlar yav. Tabi bizim hayatımız daha mütevazî. Haa böyle yaşayanlara da bir lafımız yok bu arada.

Hande: Sizde başka arızalar var tabi.

Sadi Hüdayi: Siz bizi tanımadığımız için Hande Hanım, bizim varlığımızı siz yekten arıza addediyorsunuz.

Konuşmak için geldikleri meseleleri konuşurlar ve Sadi “*Bizim daha çok gelmemiz lazım buraya*” der. “*Ne oldu kahve alışkanlık mı yaptı*” diye sorar Hande. Sadi Hüdayi ise “*Biz kahveye alışırız, siz bize alışın diye*” der. Çünkü kutbun diğer tarafı da bu mekânlarda görünür olmak,

modernliğin bu nimetlerinden yararlanmak ve kabul edilmek istemektedir. Ancak Hande'nin suratu düşer bu ifade üzerine. Çünkü burada karşımıza çıkan olgu sosyal mesafedir. Sosyal mesafe belirli kanaatlerin ve önyargıların eşlik ettiği karşılıklı ilişkilerin kabul derecesine ilişkin mahremiyet alanlarına işaret eder (Büyüktosunlu 2023: 619). Oluşturulan bu güvenli alanlardan birinin de Sadi Hüdayi tarafından talep edilmesi Hande karakterinde yaşam tarzlarına yönelik tehdit algısını harekete geçirmiştir.

Dizinin laik çevreler tarafından tepki çeken sahnelerinden biri 11. bölümde yaşanır. Mira babasının çalıştığı hastanenin kantinine gider. Cüneyt'in bir masada oturduğunu görür. "Selamın Hello" ile başlayan selamlaşmalarının ardından Cüneyt'in okuduğu kitap üzerinden bir konuşma yaşanır. Diyalog ilerleyince Mira "birşey ısmarlayayım mı çay, kahve?" diye sorar. Cüneyt "Ramazan" deyince Mira anlamaz ve "Ramazan Kim?" der.

Cüneyt: Recep, Şaban,

Mira: Onlara da mı çay ısmarlayayım?

Sahne burada kesilir. Sonraki sahnelerinde ise Cüneyt'in ayların eski isimlerini Mira'ya öğretirken görürüz. Laik ve modern bir ailede yetişmiş bir genç kızın Ramazan ayının ne olduğunu bilmeyebileceğini anlatan bu sahne, eğer tartışmalar yoluyla dikkati dizinin üstüne çekmek gibi bir amaçla yapılmadıysa, toplumun laik kesimini derin bir cahillik ve snoplukla suçlamış olmaktadır ki, bu nedenle dizi bu kesimden çok tepki görmüştür².

Rövanş

Muhafazakâr/İslamcı kesimler içinde modernleştirici ve Kemalist seçkinlerin fail olarak işaretlendiği mağduriyet söylemi özellikle AK Parti döneminde çok dillendirilir olmuştur (Tekdoğan 2018: 99). Daha çok kültürel zeminde ilerleyen bu mağduriyet söylemi dinin bastırılması, kamusal alandan dışlanması, kılık kıyafet konusundaki baskılar, cehaletle eşdeğer görülme ve horlanma biçiminde tezahür etmiştir. Nagehan Tekdoğan bunların politik arenada sıklıkla tekrar edilmesinin sonucu olarak mazlum özneyi dışlayan, aşağılayan aktörlere karşı güçlü bir duygusal tepki biçiminde "nefret" in doğduğunu ifade etmektedir (2018:116). Yakın tarihte bu nefrete en çok neden olan olay ise kadınların başörtülü olarak okumalarına getirilen yasaktır.

² <https://t24.com.tr/foto-haber/kizil-goncalar-sahnesi-gundem-oldu-ramazan-kim,30307>

1923’de Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte batılılaşma yolundaki yeni devletin vitrini olarak görülen kadınların, Batı Medeniyetiyle Anadolu Medeniyeti arasında köprü kuracağı, kendilerini İslam’ın fanatizminden kurtaracakları, Cumhuriyet’in reformlarını koruyacakları ve seküler milliyetçiliğin taşıyıcısı olacakları beklenmekteydi. Ancak 1980’lerden itibaren başörtülü olarak eğitim almak ve kamusal alanda daha çok görünür olmak isteyen kadınların sayısı artmış fakat bu kadınlar, seküler elitler tarafından siyasal İslam’ın güçlenmesinin bir işareti ve tehdit olarak görülmüştü (Akboğa 2020: 87). Kadınların temel görevlerini uluslaşma/modernleşme/sekülerleşme süreçlerine katkıları açısından değerlendiren devlet feminizminin savunucusu Kemalist kadınlar, reformlarla elde edilen kazanımların sürdürülmesi için çaba harcadıklarından, başörtüsünü yıllar süren bu kazanımlarının erozyonu, başörtülü kadınları da yanlış yönlendirilmiş ve bu nedenle de yardıma ihtiyacı olan kadınlar olarak gördüler. Bunun yanında bir iktidar değişiminde başörtüsü takma konusunda var olan özgür iradenin ortadan kaldırılması ve bütün kadınların başlarını örtmek zorunda bırakılması ihtimalinden korkmaktaydılar. Bu nedenle başörtülü kadınları kadın hakları mücadelesinde dışarıda bırakmışlardı. Bazı feminist kadınların ve sol grupların kendilerine destek vermelerine rağmen, seküler kadınların başörtüsü mağdurlarına sahip çıkmayı ve hatta bunu bir kadın hakkı olarak dahi görmemeleri İslamcı kadınlarda bir kırgınlığa sebep olmuştur (Tar 2013: 106). İktidarın el değiştirmesi ve özel ve kamusal tüm alanlarda türban sorununun çözülmesinden sonra dahi, yaşanan bu geçmiş deneyimler nedeniyle toplumda politize olmuş dindar ve laik kadınlar arasında bu gerilimi hala hissetmek mümkündür. Belki de tüm bu süreç nedeniyle *Kızıl Goncalar* dizisinde iktidarın el değiştirmesi ve güç kazanmaları nedeniyle yaşanan “mağduriyet”, “horlanma” gibi olguların rövanşı diyebileceğimiz diyaloglar kutbun iki tarafındaki kadınlar arasında geçmektedir. Laik/Kemalist kadınları Gazeteci Hande temsil ederken, İslamcı mağdur edilmiş kadını ise ilk bakışta Müyesser Hanım’ın temsil ettiğini görürüz. Fakat Müyesser Hanım aşık olduğu kişiyle evlenemediği için bekar kalmış, kendini tarikata adanmış ama yaşayamadığı duygular nedeniyle sert ve baskıcı bir kişiliğe bürünmüş, tarikatların kadınlara yönelik tüm baskıcı uygulamalarını bu nedenle kolayca sahiplenmiş bir figürdür. Oysaki tarikatlar zaten kız çocuklarının okumasına karşı olduklarından bu noktada başörtüsü mağduriyeti yaşayan, iyi eğitilmiş ve şehirli, kamusal alanda görünür olmak gibi talepleri olan İslamcı kadınları yansıtmamaktadır. Dizide bu kadınları temsil eden kişi Zeynep’in halası Birgül’dür.

11. bölümde gazeteci Hande izin alarak Fanilerin mekânına kendisi ile konuşmayı kabul eden kadınlarla röportaj yapmaya gider. Kadınlar Müyesser tarafından tembahlidir ve konuşmak istemezler. Hande Müyesser’e ne zaman geleceklerini sorar. Müyesser “gelmezler” der. Hande “Eşleri mi izin vermez? diye sorar. Bu da Müyesseri kızdırır. “Nerden çıkardınız” deyince:

Hande: Ama ben Sadi Bey’le bu röportajlar için görüştüm.

Türkiye'deki Politik Kutuplaşmanın Kızıl Goncalar Dizisinde Temsili

Müyesser: *Himm, başlarındaki erkeklerle hallettik, niye tıpış tıpış gelmiyorlar mı demiş oldunuz şimdi?*

Hande: *Evet öyle düşünmüşüm ben de şimdi fark ediyorum.*

Müyesser sinirlenir kalkıp gideceken Hande "Haksız mıyım böyle düşünmekte? diye sorar. Müyesser alaycı bir şekilde "Burada konuşacak herhangi biri var mı", "Demek ki Sadi Hüdayi'nin demesiyle olmuyormuş" der.

Hande: *Mürşit hazretleri konuşun deseydi?*

Müyesser: *O zaman herkes konuşurdu.*

Hande: *Yani?*

Müyesser: *Yani erkek olduğu için değil, mürşidimiz olduğu için. Bunlar sizin idrak edebileceğiniz konu değil Hande Hanım.*

Hande: *Peki mürşitler, peygamberler erkek değil mi? Yani bu biraz kelime oyunu olmuyor mu Müyesser Hanım?*

Müyesser: *Sizin farklı mı? Sizin rehber nazariyesiyle gördüğünüz herkes erkek değil mi? Akademisyenler, gazete patronları, siyasi liderler, kanaat önderleri?*

Hande: *Olur mu canım? İş kadınları da var, kadın kanaat önderleri de.*

Müyesser: *Kaçı bir babanın kızı olmak ya da bir kocanın karısı olmak vasfından bağımsız o noktaya gelebilmişler ki? Neden hepsinin soyadı illa kudretli bir erkeğinki ile eş? Bakın Hande Hanım siz buraya zaten bildiğimiz soruları sormaya geldiğiniz için kardeşlerimiz gelip sizinle konuşmazlar. Bizler kalbi açık insanlar olmak için çıktık bu yola. Kalbi açık olmayan insanla işimiz olmaz. Bu dünya erkek dünyası. Benim dünyam da öyle senin dünyan da öyle ve bunu biz bu hale getirmedik.*

Müyesser'in her iki kutbun kadınlarının da erkek dünyasında yaşadığına dair söyledikleri doğrudur fakat kendi bulunduğu camianın içindeki erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümünün laiklerinki ile kıyaslanamayacak kadar fazla olduğunu görmezden gelmektedir. Konuşmanın devamında Hande'ye "Mütedeyyin insanları hep kadını meta olarak görmekle itham ettiniz. Sizin hayatınız senin hayatındaki erkekler farklı mı? diye sorar. Hande ise "aynı şey değil ben bir kadının dönüp gidebilme hakkını savunuyorum. Kabul edelim ki bu sizin dünyanızda pek kolay değil" der. İkili arasındaki diyalogun en can alıcı noktası ise Müyesser'in şu sözleriyle başlar:

Müyesser: *"Nasıl her şeye cevabı var diye düşünüyorsun de mi? Çünkü antrenmanlıyım. Bizler yıllarca yok saydığımız, hakir gördüğünüz kadınlar, yıllarca kafamızın içinde sizinle münazara ettik. Geceleri yastığa başımızı koyduğumuzda sizinle tartıştık biz, laf yetiştirdik size. Sizin sormaya bile tenezzül etmediğiniz soruları cevaplandırdık biz. Siz şimdi şimdi mecburen merak ediyorsunuz bizi, onun için de konuşurken boşa bastırıyorsunuz Hande Hanım boşa".*

Hande “Çok zekisiniz Müyesser Hanım” deyince Müyesser gülerken alaycı bir şekilde “Di mi? okusaydım nerelere gelirdim” diyerek karşı tarafın düşünce biçimine, argümanlarına ne kadar hâkim olduğunu göstermek ister. Hande “Ben de bir şey söyleyebilir miyim? Bu öfke, haykırdığını söylediğin bu duvarlar şimdi sende yükseliyor, sizde yükseliyor. Buradan bir şey çıkmaz” deyince Müyesser gülerken “ne diyorlar, Rövanş” der.

Rövanş hissini veren bir diğer sahne 5. Bölümde Zeynep’in halası Birgül’ün çalıştığı imam hatipte geçer. Dizide tarikatların İslam’ı yaşayış tarzı ile daha geniş bir kesimi kapsayan muhafazakâr/dindar kesimlerin yaşayış tarzı arasındaki farklılıklar, tarikatların imam hatiplere bakış tarzı ve onları da kâfirlikle suçlamaları ile ortaya koyulur. Birgül’ün İslami çerçevede kadınların haklarına dair çıkışları ve okumak istemesi tarikattan bir tür afarozu ile sonuçlanmıştır. Hatta bir bölümde Birgül’ün hayatından kesitler verilirken kadınların İslam dini içinde var olan haklarının ataerkil uygulamalar tarafından bastırıldığı hususunda konuşma yaptığı bir panelde yine İslamcı erkekler tarafından nasıl susturulduğu gösterilir.

Birgül’ün temsil ettiği İslami feminist söylem İslam ülkelerindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini üreten gelenekler ile mücadele eden, Kuran’a referansla İslam’ın eşitlik temelinde bir din olduğunu vurgulamaya çalışan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım İslami muhafazakâr kesim içerisindeki modernizmin nimetlerinden kendi hesaplarına birçok alanda yararlanan ama kadınlar söz konusu olunca derhal muhalefet geliştiren erkekler tarafından çeşitli eleştirilerle karşılaşmıştır. Feminizmin Batı kaynaklı bir düşünce ve hareket olması nedeniyle İslam toplumlarının gerçeğiyle ve İslamiyet’in temel kaideleriyle uyuşmaması, Batı emperyalizminin Müslümanlar arasındaki dayanışmayı yok etme amaçlarına hizmet ettiği gibi savlardır bunlar (Tar 2013: 103-104). Bu yönüyle denilebilir ki iyi eğitilmiş, kamusal alanda görünür olmak isteyen İslamcı kadınlar bir yandan seküler ideolojinin kuşattığı kamusal alanda var olma mücadelesi verirken aynı anda geleneksel/ataerkil değerlerin sarıp sarmaladığı İslamcı erkeğe karşı bir var olma mücadelesi vermiştir (Tar 2013: 110). Bu mücadele süreci İslami/muhafazakâr ideolojinin iktidarda olması nedeniyle günümüzde daha çok kendi camialarındaki erkeklere karşı verilirken, kutbun karşı tarafına yönelik kırgınlık ve güvensizlik de sona ermiş değildir. Bunu Hande ve Birgül’ün diyaloglarından okumak mümkündür. Gazeteci Hande Zeynep’in halası Birgül ile görüşmek için çalıştığı İmam Hatip’e gider. Daha önce aradığı ama görüşmeye gidemediği için açıklama yapmaya çalışır:

Birgül: Ne demeye çalışıyorsun anlamıyorum.

Hande: Özür dilemeye çalışıyorum müsaade edersen.

Birgül: Özür dilerim de o zaman. Bin dereden su getirdin. Sözün özüne de gelmiyorsun.

Hande: Öyle bir şey olabilir mi?

Birgül: Yoo, emin ol öyle, alışığım ben. Kategorik olarak kendini üstün görüyorsun elinde değil.

Hande: Ben öyle düşünmüyorum, gerçekten.

Türkiye'deki Politik Kutuplaşmanın Kızıl Goncalar Dizisinde Temsili

Birgül: Öyle düşünmemeye çalışıyorsun ama öyle doğdun, öyle büyüdün.

Hande: Katılmıyorum sana.

Birgül: Peki düşünelim. Geçenlerde beni aradın ve onun için benden özür diliyorsun.

Hande: Evet

Birgül: Telefonumu benden izinsiz buldun ve akşam 10.30 sularında aradın. Halktan olmayan, gariban olmayan, ne biliyim başı kapalı olmayan, İmam hatip öğretmeni olmayan birisini, cemiyetten birisini, ünlü birisini, bir futbol yöneticisini bu şekilde arayabilir miydin? Telefonunu nereden bulduğunu açıklamadan. Ama doğudan gelmiş Beste'nin bursuyla okumuş birini arayabilirsin.

Gazeteci Hande'nin tavırlarında bariz bir horgörü olmasa da Birgül satır aralarından, Hande'nin tavırlarından bu hor görüyü ve tepeden bakışı bulup çıkarmaya çalışır. Birgül karakteri ile Hande'nin bilinçaltına kadar okuyabilen iyi eğitilmiş, hakkını arayan bir İslamcı kadın figürü çizilir. Her ne kadar kırgınlıklar, rövanşlar yaşansa da ilerleyen bölümlerde kadın hakları konusunda mücadele eden bu iki figürün birbirlerini anlamaya, ortak hareket etmeye başladıklarını görürüz.

Sonuç ve Değerlendirme

Engin Geçtan insanların kişisel tarihlerini kabul etmeden huzur bulamayacakları gibi toplumların da ortaklaşa kabul ettikleri bir tarihe sahip olmadan huzura kavuşamayacaklarını söylemektedir (2018: 83). Toplumların ortak bir tarih anlattısının olmaması kendisine bakışını çarpıklaştırır ve travmatize eder. Geçmişini özümseyememiş, bugünün ancak geçmişle birlikte okunabileceğini anlayamamış bireyler/toplumlar evrensel olamazlar ve yaşadıkları problemleri çözmede yetersiz kalırlar. Türkiye'deki politik kutuplaşma bu nedenle bugün ülkenin önünde önemli bir açmaz olarak durmaktadır. Çalışmada konu edinilen ve kökleri geçmişe dayanan dindar/laik kutuplaşması daha tarafsız bir zeminden tartışmaya açılmadan çözümlenecek gibi durmamaktadır. Bir yanda birçok konuda yalnızca iki seçenek arasında seçim yapmak zorunda olduğumuza inandıran medya ve politik manipülasyonlar diğer yanda bu manipülasyonlara yalnızca öteki kampın uğradığına inanan tarafsız bir tutum bu açmazı çözmek noktasında en büyük engeller olarak durmaktadır. Hepimiz farklı idrak düzeylerimizle ve farklı özne konularımıza göre dünyayı algılar ve algıladığımızı hakikat sanırız. Oysa ki bunlar bizim dünyaya ilişkin yorumlarımızdır ve bunlardan farklı çokça yorum vardır. *Kızıl Goncalar* dizisi bu anlamda bahsi geçen politik kutuplaşma çerçevesinde bu farklı yorumları daha tarafsız bir bakış açısıyla ortaya koymaya çalışmıştır.

Bu çalışmanın dizinin Türkiye'deki kutuplaşmayı birebir yansıttığı yönünde bir iddiası bulunmamaktadır. Fakat dizilerin de diğer medya ürünleri gibi ekranda kalmaları izlenme oranlarına bağlı olduğundan, dizi yapımcılarının toplumun kendisine bakışından çok da uzak bir bakışa sahip olmaması gerekir. Bu nedenle de tamamen kurgu ürünü olan karakter ve olay

örgüsünü bir yana bıraksak da, ülkedeki kutuplaşmanın sembol ve simgeleri, kullanılan argümanlar ve yaslanılan dünya görüşleri açısından dizinin belli bir ölçüde toplumsal gerçekliğe yaslanarak hareket ettiğini ileri sürebiliriz.

Dizi ile ilgili YouTube videolarının altına yapılan izleyici yorumlarına bakıldığında izlenme oranlarının yüksekliğinin nedeni, izleyicinin alışkın olmadığı şekilde her iki kesim açısından da bakmayı deneyen daha sağduyulu bir yaklaşıma sahip olmasıdır denilebilir. Medyada genel itibarıyla bu tip yansızlık barındırmaya çalışan, sağduyulu fikir alışverişlerinin olduğu programlar ya da kişilerin öne çıkarılmadığı düşünüldüğünde, izleyicilerinin bu diziye teveccüh göstermesi izlenme oranı kaygısıyla hareket eden medyanın yaklaşımında değişikliğe neden olabilir. Dizi dolayısıyla ortaya çıkan tartışmalar, tarafların birbirini hiç diyaloga girmeden eleştirmeleri yerine birbirlerini biraz daha anlayabilmelerinin, bakış açıları üzerine özeleştirici getirebilmelerinin yolunu açabilir. Çalışma konusu ve sınırlılıkları itibarıyla bir izleyici çalışması olmadığından bu konuda bilimsel bulgular için başka çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu anlamda diziye yönelik izleyici araştırması yapılması, her iki kesimden de izleyicilerinin dizideki bu temsilleri nasıl algıladıkları noktasında elde edilecek bulgular çok değerli olacaktır.

Kaynakça

- Akboğa, Sema. 2020. "Türkiye Siyasi ve Toplumsal Hayatında Başörtüsünün Değişen Anlamları". *Liberal Düşünce Dergisi*, 25(98): 83-101.
- Berman, Marshall. 2004. *Katı Olan Her şey Buharlaşıyor*. Çev: Ümit Altuğ, Bülent Peker. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bilgiç, M. S., F. Koydemir, S. Akyürek. 2014. "Türkiye'de Kimlikler Arası Kutuplaşmanın Sosyal Mesafe Üzerinden Ölçümü ve Toplumsal Güvenliğe Etkisi". *Bilge Strateji*, 6(11): 163-205.
- Baumann, Gerd. 2006. *Çokkültürlülük Bilmecesi*. Çev: Işıl Demirkan, Ankara: Dost Kitabevi.
- Büyüktosunoğlu, Yaylalı, T. 2023. "Gündelik Hayatın İnşasında Sosyal Mesafe". *İçtimaiyat*, 7(2): 614-643.
- Cleveland, William. 2008. *Modern Ortadoğu Tarihi*. Çev: Mehmet Harmanlı, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Çelenk, Sevilay. 2005. *Televizyon Temsil Kültürü*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Deringil, Selim. 2007. *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji*. Çev: Gül Çağalı Güven. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ertugay, Fatih. 2022. "Türkiye'de Politik Kutuplaşmanın Tarihsel Kökenleri/Kolektif Hafıza", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 55, Sayı 2: 27-62.
- Erdoğan, Emre. Pınar Uyan Semerci. 2018. *Fanusta Diyaloglar: Türkiye'de Kutuplaşmanın Boyutları*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Göle, Nilüfer. 2008. *Melez Desenler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Geçtan, Engin. 2018. *Hayat*. İstanbul: Metis Yayınları

Türkiye'deki Politik Kutuplaşmanın Kızıl Goncalar Dizisinde Temsili

- Hall, Stuart. 1993. "İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü". *Medya İktidar İdeoloji*. Derleyen ve Çeviren: Mehmet Küçük. Ankara: Ark Yayınları.
- Hall, Stuart. 2017. *Temsil. Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları*. Ed. Stuart Hall. Çev: İdil Dündar. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Harlak, Hacer. 2000. *Önyargılar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- İnal, Ayşe. 2001. Televizyon, Tür ve Temsil. *Yıllık 1999 (Sinema ve Televizyon Özel Sayısı)* Ankara: AÜ İletişim Fakültesi: 255-286.
- İnal, Ayşe. 2010. "Anlatı Yapıları ve Televizyonun Anlatsal Potansiyeli Üzerine Bir Tartışma". *Medyadan Söylemler*. Der: Tezcan Durna İstanbul: Libra Kitap.
- Kızıl Goncalar Dizisi Neden Tartışma Yarattı?. (2023, Aralık 26). *BBC News*. <https://www.bbc.com/turkce/articles/c4ny8redg17o>
- Lee, Jae., Kook Jihyang Choi., Cheonsoo Kim, & Yonghwan Kim. 2014. Social Media, Network Heterogeneity, and Opinion Polarization. *Journal of Communication* 64: 702-722.
- Mutlu, Erol. 2008. *Televizyonu Anlamak*. Ankara: Ayraç Kitabevi.
- Mengü, N. (2024, Mart 21). *Türk Dizilerinin Asıl Amacı ve Arkasındaki Gerçek Ne?* [video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=f-rzMohIzSM>.
- Onat, Hasan. 2010. "Türkiye'de Din ve Laiklik: Türkiye'nin İçine Sürüklendiği Gerilim Ortamı ve Çıkış Yolları Üzerine", *Akademik ORTA DOĞU*, Cilt 5, Sayı 1: 1-8.
- Özçetin, Burak. 2018. *Kitle İletişim Kuramları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özçetin, Burak. 2019. "Popülizm, Nostalji ve Yeni Türkiye'nin Tarihi Dizileri". *Toplumsal Tarih*, Sayı: 306: 36-44.
- Özsüer, Esra. 2018. *Türkokratia*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Rössel, Jörg. 2008. "Conditions for the Explanatory Power of Life Styles". *European Sociological Review* VOLUME 24 NUMBER 2: 231-241.
- Somer, Murat, Jennifer McCoy. 2019. "Transformations through Polarizations and Global Threats to Democracy". *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. Volume 681, Issue 1: Pages 8-22.
- Somay, Bülent. 2001. "Bir Garp Mukallidi Züppenin İtirafı". *DeFTER*. Sayı:43: 39-54.
- Sakallı, N. 2006 *Sosyal Etkiler / Kim Kimi Nasıl Etkiler?* Ankara: İmge Kitabevi.
- Savcı, S. (20 Aralık 2023) *Kızıl Goncalar Dizisinde Skandal! İslam'a Açılan Savaş*. Akit. <https://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/selma-savci/kizil-goncalar-dizisinde-skandal-islama-acilan-savas-44035.html>
- Todorova, Maria. 2020. *Balkanları Tahayyül Etmek*. Çev: Dilek Şendil. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tar, Y. Yüce. 2013. "Feministim Demeden Nasıl Feminist Olunur: İslamcı Kadınların Kadın Hakları Tartışmalarındaki Kavramsal İtirazları". *Uluslararası VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi*. S.101-116.
- Tekdoğan, Nagehan. 2018. *Yeni Osmanlılık Hınç, Nostalji, Narsizim*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Van Dijk 1993. "Principles of Critical Discourse Analysis" *Discourse & Society*, Vol. 4, No. 2, Special Issue: pp. 249-283.

- Van Dijk 2015. "Critical Discourse Analysis" *The Handbook of Discourse Analysis*. Edited by: Deborah Tannen, Heidi E. Hamilton, and Deborah Schiffrin. John Wiley & Son.
- Yılmaz, Hasan. 2018. "Ötekine Karşı Duygusal Mesafe Ölçeđi". *ASOS JOURNAL Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, yıl:6, Sayı:76: 24-42.
- Yoo, Joseph., Yee Man Margaret and Thomas Johnson. 2018. "Social Networking Site as a Political Filtering Platform: Predicting the Act of Political Unfriending and Hiding". *The Journal of Social Media in Society*, Vol. 7, No. 2: 92-119.
- Zablocki, B. D., Kanter, R. M. 1976. "The Differentiation of Life-Styles". *Annual Review of Sociology*, 2: 269–298. <http://www.jstor.org/stable/2946094>

